

HRVATI I SLAVENSKA SREDINA U ANDALUZIJU¹ U 10. I 11. STOLJEĆU

Christophe PICARD, Paris

U svom djelu *Muslimanska Španjolska u 10. stoljeću* Evaristo Levi-Provençal ističe da »društveni sloj koji, kao što se vidi, sredinom 10. stoljeća dolazi do sve većeg utjecaja u Španjolskoj, napose u Cordobi, bez sumnje je sloj slobodnjaka stranog podrijetla. To su tzv. 'mawâlî' koji se ponajčešće javljaju pod općim imenom 'Saqâ-liba' – Slaveni.«²

Tri regije islamskog svijeta koriste pomoću trgovine robljem ulog razmjerno značajne slavenske skupine: Sicilija, Egipat i nadasve Pirinejski poluotok. Pripadnici ove skupine, vezani uz najbliže suradnike vladara i općenito zvani Slavenima, poznati su prije svega zbog uloge koju su odigrali u krizno vrijeme omejidskog kalifata na početku 11. stoljeća.³

Uza sve to, dokumenti koji ih spominju odveć su sažeti i najčešće se odnose na događaje iz svakodnevnog života, a vrlo malo ili nimalo ne govore o podrijetlu i pojedinostima samih sudionika događaja u islamskom dijelu Iberskog poluotoka.

S obzirom na prikupljene podatke, tri aspekta ovog problema privukla su moju pažnju. Unatoč vrlo šturom karakteru informacija pokušao sam uspostaviti vezu između slavenskog svijeta, napose Hrvata, u Španjolskoj. Nakon toga nastojao sam proučiti način njihove integracije u islamskom društvu u Španjolskoj i njihovu ulogu na dvoru Omejida. Na kraju smatram zanimljivim pobliže opisati karijeru nekih od ovih Slavena, da se jasnije uoči stupanj njihove integracije u andaluzijsko društvo te pojedinosti vezane uz njihovo podrijetlo.

I. Podrijetlo andaluzijskih Slavena

Odmah na početku u najkraćim ću crtama naznačiti vrela koja se odnose na naš predmet.

1 Autor priloga upotrebljava arapski izraz *al-Andulus*, koji se ne odnosi samo na Andaluziju nego na Španjolsku pod maurskom vlašću. (Op. pr.)

2 E. LEVI-PROVENÇAL, *L'Espagne musulmane au Xe siècle. Institutions et vie sociale*, Paris 1932, str. 28–29.

3 Usp. R. DOZY, *Histoire des Musulmans d'Espagne jusqu'à la reconquête de l'Andalousie par les Almoravides*, sv. III, Leyde 1932 (izdanje priredio E. LEVI-PROVENÇAL).

Nemam namjeru zadržati se na spisima arapskih geografa, koji opisuju slavenske zemlje. O njima je Anne-Marie Eddé⁴ dala izvrstan prikaz 1985. na istom ovom mjestu.

Podatke o trgovini robljem između slavenskih zemalja i Iberskog poluotoka dugujemo orijentalnim geografima Ibn Khurdâdhbihu i al-Maqriziju.⁵ Za Slavene, nastanjene u Andaluziji, raspolažemo s nekoliko podataka uglednih islamskih geografa kao što su Ibn Hawqâl,⁶ al-Himyari⁷ i al-Maqqari.⁸

Unatoč određenim nedostacima, ipak su to kronike koje sadržavaju najveći broj pojedinosti o životu i djelovanju Slavena u Andaluziji. Na prvom mjestu je ibn-Hayyânov⁹ *Muqtabis*, spomenik žalosnih događaja iz 11. stoljeća, s određenim brojem korisnih podataka. Njegov su tekst često preuzimali drugi autori, naročito Ibn al-Idhârî¹⁰ i Ibn Bassam. Iako nije bio svjedok događaja, Ibn al-Athîr¹¹ je pribilježio mnoga korisna svjedočanstva.

-
- 4 A.-M. EDDE, *Représentation de la côte orientale de l'Adriatique dans l'oeuvre des géographes arabes (Xe-XIVe siècles)*, *Croatica Parisiensia* 3 (u tisku).
 - 5 Al-Abbâs Chihâb al-Dîn al-Maqrîzî (Kairo, 1364–1442), islamski historičar Egipta, napisao *Povijest Fatimida* i historijsko-topografski prikaz o Kairu.
 - 6 IBN HAWQAL (Abû l-Kâsim Muhammad al-Nasîbî, umro oko 980), *Kitâb al-Masâlik wa l-Mamâlik* ili *Kitâb surât al-ard*; izd. G. H. KRAMERS, *Vieae et regna. Descriptio ditionis moslemicae*, sv. I-II, Leyde 1938–1939; G. H. KRAMERS - G. WIET, *Configuration de la terre*, Paris-Beyrouth 1964.
 - 7 AL-HIMYARI (13/14. st.), *Kitâb al-Rawdh al-Mi'târ*, izd. E. LEVI-PROVENÇAL, *La Péninsule ibérique au Moyen âge*, Leyde 1938 (texte arabe des notices relatives à l'Espagne, au Portugal et au Sud-Ouest de la France).
 - 8 AL-MAQQARI (Abû l-'Abbâs Ahmad b. Muhammad al-Tilmisâni, pr. 1590–1631), *Nafh al-Tib min ghusn al-Andalus*; izd. R. DOZY - G. DUGAT - L. KREHL - W. WRIGHT, *Analectes sur l'histoire et la littérature des Arabes d'Espagne*, vol. I-II, Leyde 1855–1861 (Amsterdam 1967²).
 - 9 IBN HAYYAN (Abû Marwân Hayyân b. Khalaf, 988–1076), *Kitâb al-Muqtabis fî ta'rîkh ridjal al-Andalus* (odnosi se na godine 846–852), tj. potkraj vladanja Abd al-Rahmâna II) i *Al-Muqtabis min anba' ahl al-Andalus* (odnosi se na godine 888–912, tj. na vladanje Abd Allâha); izd. P. M. ANTUNA. *Chronique du règne du calife umayyade Abd Allâh à Cordoue*, Paris 1937; *Al-Muqtabis fî akhbâr balad al-Andalus* (odnosi se na vladanje al-Hakama II, 971–975), izd. A. HAJJI, Beyrouth 1965, španjolski prijevod E. GARCIA GOMEZA, Madrid 1967 (*Anales palatinos del califa de Córdoba al-HAKAM II*).
 - 10 IBN IDHARI (13/14. st.), *Kitâb al-Bayân al-Mughrib fî akhbâr mubik al-Andalus wa l-Maghrib*; izd. R. DOZY, vol. I-II, Leyde 1848–1851; rev. G. S. COLIN - E. LEVI-PROVENÇAL, Leyde 1948–1951; fr. pr. E. FAGNAN, *Histoire de l'Afrique et de l'Espagne* intitulée »al-Bayano l-Mogrib«, sv. I-II, Alger 1901–1904. Arapski tekst koji se odnosi na stoljeće »Mulûk al-Tawâ'if« donosi E. LEVI-PROVENÇAL, *Histoire de l'Espagne musulmane au XIe siècle*, Paris 1930.
 - 11 IBN AL-ATHIR ('Izz al-Dîn Abû l-Hasan 'Alî al-Shaybaynî, 1160–1234), *Kâmil fî ta'rîkh*; izd. TORNBERG, *Chronicon quod perfectissimum inscribitur...*, 14 sv., Leyde 1851–1876; fr. pr. dijelova koji se odnose na Magreb i Španjolsku v. E. FAGNAN, *Annales du Maghreb et de l'Espagne*, Alger 1901.

Treba spomenuti i druga stručna djela, posebno *Kitâb jamharat ansab al-arab* rodoslovca Ibn Hazma¹² koji je, iako prvenstveno vezan uz rodoslovlja odličnika arapskog podrijetla, zabilježio također i niz kratkih priča i dosjetki o Berberima i Slavenima.

Potrebno je, napokon, upozoriti na al-Saqatîjevu¹³ pravnu raspravu *Kitâb fi âdâb al-Hisba*, u kojoj naširoko raspravlja o trgovini robljem. Pisca, na naše razočaranje, ne zanima njihovo geografsko podrijetlo.

Iako navedeni spisi ne predstavljaju iscrpan popis djela o Hrvatima i Slavenima na Iberskom poluotoku, ipak dotiču navedenu problematiku i pomažu rekonstrukciji veza Slavena s njihovim rodnim krajem.

Držimo da je Pirinejski polutok dio srednjovjekovnog islamskog svijeta u koji su Slaveni dovedeni u najvećem broju. Al-Maqqarî ih navodi 13.750 u Cordobi za vladanja Abd al-Rahmâna III. (912–961). Nadalje, Almeria je u 10. stoljeću jedno od najvećih stjecišta trgovine robljem, naročito prema Istoku.¹⁴

Arapski izraz »Saqlabî« ili »Siqlâbî«, pl. »Saqâlîba«, označuje zemlju Slavena. Ipak, kao što je to učinila Anne-Marie Eddé,¹⁵ ovaj pojam je geografski vrlo neodređen tako da neki pisci, poput Ibrâhîma b. Ya'quba,¹⁶ zemljom Slavena smatraju područja koja se protežu od Njemačke preko porječja Volge sve do Kavkaza. Istu smislenu nejasnoću nalazimo i gledom na Slavene na Iberskom poluotoku.

Prema djelu *Bayân al-Mughrib* Ibn al-Idhârîja i knjizi *Kitâb al-Masâlik wa l'Mamâlik* Ibn Hawqâla¹⁷ naziv »Saqâlîba« dolazi u tri različita značenja:

1° Vezan uz ime dužnosnika (*fatâ*, pl. *fityân*) vladarâ u 10. stoljeću, u obliku »as-siqlâbî«, najčešće označuje mjesto rođenja ili pripadnost poznatih ličnosti. Opće je poznato da se u arapskim djelima redovito spominje mjesto podrijetla odličnika, naročito onih koji su dolazili iz neislamskih krajeva. U 9. stoljeću Abd al-Rahmân¹⁸ ima pretke koji potječu iz Galicije. Vrlo tražene ropkinje za kalifov ili prinčevski harem onoga vremena bile su najčešće »Ifranjijyat«, Francuskinje podrijetlom iz južne Francuske.

2° Naziv »Saqâlîba« odnosi se općenito na sve kršćanske robove, da ih se razlikuje od crnih »abida« koji su dolazili iz Sudana.¹⁹ Opisujući pučanstvo Andaluzije, Ibn Hawqâl izjavljuje da »Saqâlîba« dolaze iz kršćanskih krajeva, od Galicije pa sve do

12 IBN HAZM (Abû Muhammad 'Alî b. Sa'îd al-Andalusî, 994–1063), *Kitâb jamharat ansab al-'Arab*, izd. E. LEVI-PROVENÇAL, Kairo 1948.

13 AL-SAQATI (Abû 'Abd Allâh al-Saqatî, 11. st.).

14. Usp. P. CHALMETA, *El Señor del Zoco en España*, Madrid 1967, str. 149–155.

15 Sažetak predavanja A.–M. Eddé objavljen je u CCP 16/1985, str. 191–193. (op. pr.)

16 Španjolski Židov Ibrâhîm b. Ya'kûb je oko 965. proputovao dobar dio srednje i istočne Evrope. Njegov opis naših krajeva prenose arapski geografi, kao npr. al-Bakri (11. st.) (op. pr.)

17 *Kao gore*, bilj. 6.

18 Podrijetlom iz Meride, utemeljio Badajoz krajem 9. stoljeća. Usp. E. LEVI-PROVENÇAL, *Histoire de l'Espagne musulmane*, sv. I, Paris 1950.

19 E. LEVI-PROVENÇAL, *Histoire de l'Espagne musulmane*, sv. III, 1967, str. 177 i dalje.

područja koja obitavaju Slaveni, uključujući Kataloniju, Južnu Francusku i predjele uz talijansku obalu.

3° Ovaj naziv, konačno, naznačuje službu koju su brojni Slaveni obavljali na dvoru španjolskih kalifa, bez obzira da li su bili robovi ili slobodnjaci (*mawâli*). Tako je ovaj naziv sve češće vezan uz položaj eunuha.

U svakom slučaju, ova tri moguća smisla pojma »Saqâliba« treba s najvećim oprezom primjenjivati gledom na podrijetlo poznatih ličnosti.

Ovaj oprez je to potrebniji kad se zna da nema izričitih spomena podrijetla uglednika iz krajeva uz dalmatinsku obalu²⁰ ili iz Hrvatske: prema mojem saznanju nije dan od »Saqâliba« ne naziva se »al-Khurwatîn« ili »al-Hayrawas« (Hrvat). Arapski geografi ne dovode, naime, u vezu dalmatinsku obalu i Slavene u Andaluziji. Stoga se moramo pouzdati u općenite podatke o trgovanju robljem i plovidbi Sredozemljem.

Arapski geografi i više kršćanskih vrela, među kojima neizostavno treba navesti vrlo poznati tekst Liutpranda iz Cremone (o. 920–972),²¹ spominju više puteva kojima su Slaveni bili dovedeni u Andaluziju.²² Jedan je imao kao polaznu točku Njemačku, čiji su vojnici, naročito u 10. stoljeću, često upadali u područja Sjevernih Slavena, pa preko Verduna, dolinom Rhône i Arlesa ili preko Pirineja do Španjolske. Ovu su trgovinu, prema Ibn Khurdâdhbiju, osiguravali Židovi »rahdaniti«. Prolaz robova preko kršćanske zemlje, kako je to s razlogom primijetio Charles Verlinden,²³ pretpostavlja da je u srednjem vijeku od Evropljana jedino Slavene bilo dopušteno prodavati kao robove. Općenito govoreći, Židovi su u ono vrijeme nadzirali suhozemnu trgovinu.

Tijekom 10. stoljeća dio Slavena zarobljavaju pomorski gusari koji su dolazili na Jadran pljačkati dalmatinsku obalu. Poznato je da su mletački pomorci često operirali uz ovu obalu te da je grad na lagunama bio jedno od važnih stjecišta trgovine robljem, a robovi su kopnenim i morskim putem upućivani prema islamskim zemljama, naročito prema Andaluziji.²⁴ U otimanju i odvođenju ljudi najčešće se spominju muslimanski pomorci: ovom nečasnom trgovinom započeli su »Aghlabidi«²⁵ iz Tunisa, nastavili oni sa Sicilije, a zatim su je u 10. stoljeću prihvatili pomorci Pehina-Almerie, Denie i Balearskih otoka. Muslimanski pomorci djeluju duž čitave

20 M. TADIN (*Odnos Hrvata i Arapa*, str. 83, bilj. 57) navodi pouzdana svjedočanstva za dalmatinsko podrijetlo al-Mujâhida i Zahayra, visokih funkcionara i državnika iz 11. stoljeća kad se kalifat andaluzijskih Omejida raspao u nekoliko manjih državica (op. pr.).

21 Usp. Ch. VERLINDEN, *La traite des esclaves. Un grand commerce international au Xe siècle*, Mélanges E. Labande, 1974, str. 725.

22 Ch. VERLINDEN, *kao gore*, bilj. 21; RENOUEAU, *Les villes d'Italie de la fin du Xe siècle au début du XIe siècle*, sv. I, str. 79 i dalje.

23 S obzirom na slavenske robove u Andaluziji nezaobilazan je Verlindenov rad *L'esclavage dans l'Europe médiévale*, tome I: *Péninsule ibérique – France*, Brugge 1955.

24 Usp. *Encyclopédie de l'Islam*, sv. I, članak »al-Mudjâhid«.

25 Arapska dinastija koja u 9/10. stoljeću iz Kairouana upravlja *Ifriqiyyom* tj. današnjim Tunisom i istočnim Alžiirom. Nominalno priznaju vrhovništvo bagdaskih Abasida, dok ih sredinom 10. stoljeća nije pokorio Djawhar Dalmatinac i podredio vlasti Fatimida.

sredozemne obale, uspostavljajući ponekad i mostobrane kao na pr. Fraxinetum kod Saint-Tropeza. Andaluzijska Almeria trebala je postati jednom od najvećih baza u pohodima na zemlje kršćanskog Sredozemlja. U tom slučaju i zarobljeni Slaveni mogli su doći samo s jadranske obale.²⁶ Stanje u Andaluziji i spominjanje islamskih upada u Italiju i na obale Jadrana pouzdan su znak da je veliki dio andaluzijskih Slavena potjecao baš iz tih krajeva.

Vrhunac trgovine Slavenima dostignut je, vidjeli smo, u 10. stoljeću. Jedan dio ovih slavenskih robova, kupljenih za potrebe kalifskog dvora, bili su bez sumnje Hrvati. Na žalost, više od toga teško je nešto određenije reći.

II. Uloga slavenskih robova u Andaluziji u 10. i 11. stoljeću

Kod čitanja srednjovjekovnih kronika dolazi na vidjelo značenje i udio ovih Slavena za vrijeme građanskog rata u Andaluziji početkom 11. stoljeća. Ova činjenica nalazi svoje korijene u velikom značenju koje su Slavenima u Andaluziji pridavali cordobski omejidski kalifi i amiridski »hajibsi«.

Vidjeli smo da se smisao pojma »Saqâliba« odnosio također i na službu koju su ovi kupljeni podanici obavljali na dvoru andaluzijskih vladara. Najvažniji od njih bili su oslobođeni, a time su postali »mawâlî«. Došavši u Andaluziju redovito vrlo mladi, ne mali broj ovih islamiziranih Slavena postigao je u životu zamjeran uspjeh u službi.

Poznato je da je Slavena bilo na dvoru al-Hakama I. (796–822), koji je od njih ustrojio odred od 5.000 mameluka,²⁷ ili u vrijeme Abd al-Rahmâna II. koji ih je koristio kao eunuhe (*tawâshin*). U 10. stoljeću ovi slavenski robovi posebno su utjecajni jer sačinjavaju, takoreći, cjelokupni personal (*khâssa*) na dvoru španjolskih kalifa. Po smrti kalifa an-Nâsira 961. godine bilo ih je 3. 750 u palači Madînat az-Zahrâ. Dovoljno je navesti Ibn Hayyânov²⁸ odlomak o pokopu kalifa Abd ar-Rahmâna III. da bi se uvjerali o njihovom utjecaju na dvoru Omejida: »Slavenski oficiri (*fatâ*) na najvišem položaju postavili su se, već prema svom hijerarhijskom redu, desno i lijevo do galerije na kojoj se nalazio al-Hakam... Dalje je, u dva reda, na terasi bila tjelesna straža robova... Zatim su dolazili predstojnici slavenskih eunuha, pa sami slavenski eunusi, postavljeni već prema redu prvenstva, potom slavenski strijelci...«²⁹ Ovdje se za pojmove »Slaven« i »rob« upotrebljava ista riječ, što potvrđuje da je osoblje u neposrednoj blizini vladara bilo sastavljeno od »Saqâliba«, tj. od robova slavenskog podrijetla.

Njihov utjecaj bio je značajan s obzirom na važnost službi koje su obavljali na dvoru španjolskih kalifa. Dovoljno je spomenuti izvjesnog Najdu koji je 939. poveo kalifovu vojsku protiv kršćanskih krajeva, a čije je slavensko podrijetlo izazivalo zavist i ljubomoru uglednijih Arapa. Za vladanja al-Hakama II. (961–976) »mawla«

26 Očito da nije riječ o Crnom moru, koje je bilo zatvoreno i pod prismotrom bizantske mornarice.

27 »Mamâlîk« ili »mamlûk« izvorno se odnosi na onog »koji posjeduje robove«, a ovdje se uzima u značenju tjelesne straže na dvoru kalifa.

28 IBN HAYYAN je poznatiji kao AL-MAQQARI (*vidi gore*, bilje. 8).

29 AL-MAQQARI, izd. Amsterdam 1967, sv. I, str. 250–251.

Fa'iq an-Nizâmî došao je do vrlo odgovornih službi u državi Omejida: postao je, naime, »fatâ kabîr« (veliki časnik Slavena), »Sâhib al-burud« (šef poštâ) i »Sâhib at-Tirâz« (šef kraljevskih radionica). Ovaj izuzetni položaj naveo ga je na misao da s drugim visokim službenikom slavenski krvi, Jaudharom,³⁰ izvede državni udar zatajivši smrt kalifa al-Hakama II. Njihov neuspjeh nipošto ne umanjuje ulogu Slavena u društvenom i političkom životu Andaluzije za vladanja omejidskih kalifa.

U tom kontekstu treba promatrati i vrlo značajnu ulogu koju su neki od Slavena odigrali za političkih nemira (*fitna*) tijekom 11. stoljeća. Posebno su se istakla dvojica: visoki oficir Khayrân al-Amirî al-Siqlâbî i upravitelj (*wali*) al-Mujâhid b. Abd Allâh Abû l-Jaysh al-Amirî al-Muwaffaq Billâh (Dalmatinac!). Njihov uspon odraz je političkih prilika u kalifatu koji proživljava teške trenutke propadanja.³¹ Obojica su postigla blistavu karijeru. Khayrân s naslovom »fatâ kabîr« postaje vođom Slavena u času kad glavni grad postaje poprište nemira (1009–1011), a al-Mujâhid guverner distrikta Denia, dakle visoki oficir po činu.

Ubrzo dolaze na čelo nezavisnih državnica postavši među prvima »Mulûk at-Tawâ'if«³² Andaluzije. Al-Mujâhid 1009. upravlja pokrajinom Denia, a malo zatim i Balearskim otocima. Po svom položaju postao je zapravo nezavisnim vladarom jedne pokrajine kojom je još otprije upravljao, ali u ime središnje vlasti koja više ne postoji. Khayrân je 1012. došao na čelo države Almeria-Murcia. Drugi Slaveni su zauzeli vlast u državi Valencia i Tortosa, ali su uskoro istisnuti. Khayrân, naprotiv, svoju vlast 1028. predaje jednom drugom Slavenu, Zuhayru (Dalmatincu!) koji će vladati Almerijom i Murcijom sve do 1038. godine. Al-Mujâhid, najsposobniji od slavenskih »mulûka« (vladara), uspio je utemeljiti vlastitu dinastiju predavši vlast svom sinu Alî b. Mujâhid Iqbalu ad-Dawla, i on će vladati Deniom i Balearskim otocima od 1044. do 1076.

III. Integracija Slavena u andaluzijsko društvo

Više znakova pokazuje da su se Slaveni savršeno uklopili u islamski svijet Andaluzije. Autori bilježe da su robovi stizali vrlo mladi na Iberski poluotok. Tako kad se pojavljuju u kronikama, oni su već muslimani, govore arapski i žive kao većina Andaluzijaca, što je posljedica brzog i brižljivog odgoja. Najizrazitiji dokaz njihova poarabljanja vidi se u kulturnoj ulozi Mujâhida kojega arapski kroničari predstavljaju kao vrlo obrazovanog zaštitnika znanosti i umjetnosti, i koji je odbijao učesnake i pjesnike bez veće nadarenosti. Ibn al-Athîr navodi strastvene gramatičke i filozofske rasprave al-Majâhida s uglednim arapskim gramatičarom i filozofom Abu

30 O Jawdaru ili Jaudharu nezaobilazna je njegova biografija iz pera sekretara Mansûra. Usp. franc. izd. M. CANARDA, *Vie de l'ustadh Jaudhar*, Alger 1958. Zanimljive podatke o njemu i Djawharu daje R. MANTRAN, *L'expansion musulmane (VIIe-XIe siècles)*, coll. Nouvelle Clío 20, Paris (PUF) 1986 (op. pr.).

31 R. DOZY, *Histoire des musulmans d'Espagne*, izd. E. LEVI-PROVENÇAL, sv. III; *Encyclopédie de l'Islam*, članak »al-Mudjâhid«.

32 »Mulûk al-Tawâ'if, razdoblje tzv. »skupinskih ili pokrajinskih kraljeva i kraljevina u muslimanskom dijelu Iberskog poluotoka«. Usp. M. TADIN, *Odnos Hrvata i Arapa*, str. 82, bilj. 52. (Op. pr.)

l-Futuk al-Jurjânijem.³³ Na taj način vladar Denie i njegov sin Alî aktivno pridonose kulturnom obogaćenju inače vrlo plodnog razdoblja »Mulûka at-Tawâ'if«.

Ovi Slaveni, kao što smo se mogli uvjeriti, savršeno su shvatili složenu igru političkog života u islamskoj Španjolskoj. Ništa neobično da jedan od njih, al-Mujâhid, u prosincu 1014. Abd Allâha al-Mu'aytija proglasi kalifom protiv Alî b. Hammuda. Khayrân je dao zidinama opasati predgrađa Almerije, a njegov nasljednik Zahayr dodao je dvije traveje velikoj džamiji. Ove su gradnje motivirane prije svega obrambenim i demografskim razlozima, ali jednako tako pokazuju odlučnost Slavena da svoje ime upišu u panteon andaluzijskih graditelja. Poznato je da srednjovjekovno islamsko graditeljstvo ima i svoje političko značenje, kao jedno od bitnih odrednica vladarskog suvereniteta.³⁴

Islamizirani Slaveni dali su znatan doprinos akulturaciji cjelokupnog stanovništva Andaluzije, uz etničke grupe »muwalladûna« ili obraćenih starosjedilaca, mozaraba, Berbera itd. U 11. stoljeću u islamiziranoj Španjolskoj postoji raskorak između političke podijeljenosti i dubokog kulturnog jedinstva, u čije ime većina slavenskih »Mulûk at-Tawa'ifa« igra ulogu mecene.

Mnogo je teže razlikovati izvorne karakteristike grupe koju su oblikovali Slaveni. Ibn al-Abbâr i al-Maqqarî spominju Habîba al-Siqlâbî, koji je za vladanja al-Hakama II. napisao djelo u kojem veliča zasluge andaluzijskih Slavena. Ovo danas izgubljeno djelo, poznato pod arapskim naslovom *Kitâb al-Istizhâr wa mujâlaba 'alâ man ankara fadâ'il as-Saqâliba*,³⁵ ukazuje na svijest pripadnosti jednoj zasebnoj grupi, različitoj od ostalih sastavnica andaluzijskog društva.

Najznačajniji oblik kohezije Slavena u Andaluziji došao je do izražaja za pobuna (*fitna*) u 11. stoljeću, kad je stvoreno jedinstveno slavensko područje koje je obuhvaćalo jugoistočni dio Pirinejskog poluotoka. Pod kontrolom »Mulûka at-Tawâ'if«, slavenskog podrijetla, našli su se gradovi Valencia, Denia s Balearskim otocima, Murcia i Almeria. Izvješća o borbama ukazuju na uzajamnu pomoć među Slavenima, naročito protiv Berbera. Posebno je uočeno njihovo iskorištavanje dviju velikih luka omejidske Španjolske, Denie i Almerije. Može se pretpostaviti da su Khayrân i al-Mujâhid našli čvrst oslonac u svojih srodnika. Ova snažna slavenska nazočnost u lukama Levantea može biti isto tako navezana na njihovu pomorsku tradiciju i iskustvo. Ako je većina kalifskih admirala bila »muwalladûnskog« podrijetla, neosporno je da je al-Mujâhid u svoje vrijeme opremio jednu od najvećih flota Zapadnog Sredozemlja. Upadi pomoraca Denie, posebno na Sardiniju, podigli su slavu njihova vladara, kojega kršćanske kronike nazivaju »Rei-Lobo« (vučji kralj). Nije dakle nemoguće da su Slaveni pridonijeli jačanju pomorske sile Omejida.

Poput Berbera ili islamiziranih starosjedilaca, i Slaveni su postali pravi Andaluzijci. Unatoč određenim slavenskim obilježjima, oni su se svojim odgojem i povlaštenim položajem sasvim uključili u andaluzijsko društvo, u kojem tijekom 10. i 11. sto-

33 *Encyclopédie de l'Islam*, članak »al-Mudjâhid«.

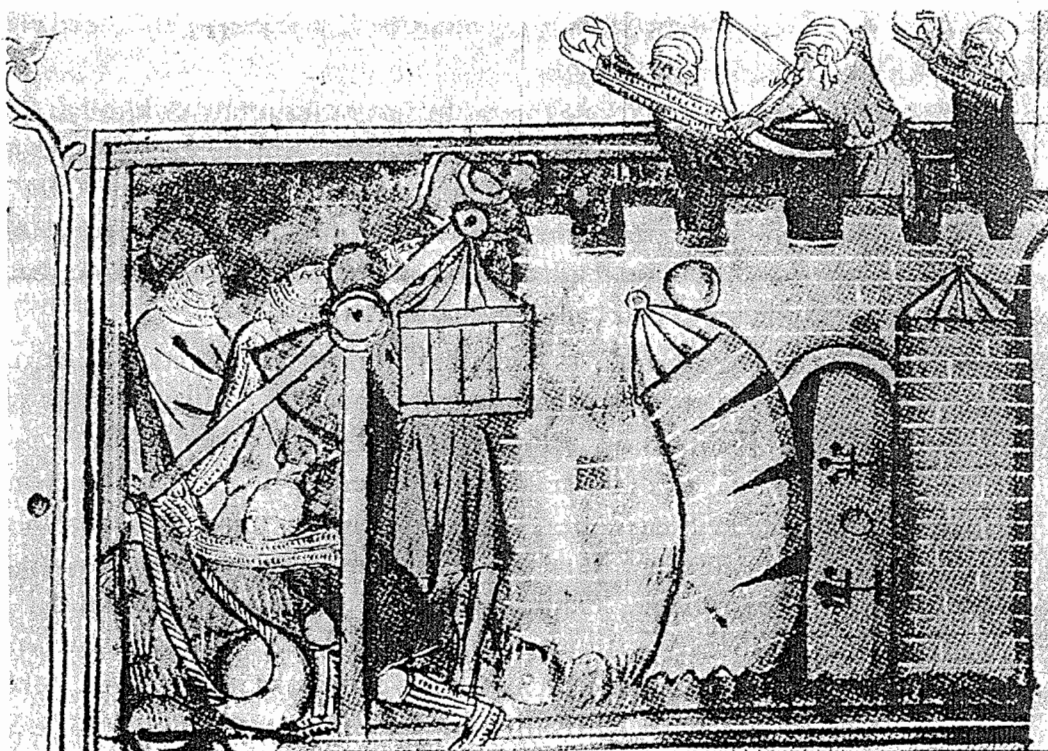
34 Ch. PICARD, *La fondation de Badajoz*, *Revue des études islamiques*, 1982.

35 Usp. E. LEVI-PROVENÇAL, *L'Espagne musulmane*, str. 30.

ljeća igraju vrlo značajnu društvenu i političku ulogu. Slaveni kao i druge etničke grupe simboliziraju jedan od velikih uspjeha omejidske Španjolske: stvaranje izvorne civilizacije iz populacija najrazličitijeg podrijetla.

Zaključit ćemo još jednom riječima Evarista Levi-Provençala: »Čini se da su se oni (tj. Slaveni) malo miješali sa ostatkom stanovništva i da u etničkom konglomeratu Andaluzije predstavljaju određenu homogenost, neku vrstu posebnog 'evropskog osjećaja', usprkos njihovoj islamizaciji... i njihovom posvemašnjem prilagođavanju sredini u kojoj su znali zauzeti povlašteno mjesto«.³⁶

(hrv. red. F. ŠANJEK)

36 E. LEVI-PROVENÇAL, *Histoire de l'Espagne musulmane*, sv. III, str. 178–179.